

NASIL YAPMALI? GEÇİM ARAÇLARINA ULAŞMA İYİ YAŞAMA VE KENT HAKKI

Fevzi ÖZLÜER*

Öz: Günümüzde kent hayatı bütünüyle ve yukarıdan aşağıya devlet tarafından belirlenmekte olup; yöneticiler kenti yönetmekten ziyade kent halkını yönetmektedir. Siyasi yöneticiler şehri kendi mülkleri gibi gördükleri için gerek karar alırken gerekse bilgi verirken keyfi davranma eğilimindedir ve soru sorulmasını istemezler. Yurttaşların tutum ve davranışları sıkı bir denetim altında tutulurken, kamu düzeninin tarafı olan kent yöneticileri bu denetimin dışında bırakılmaktadır. Buna karşın yaygın sosyal medya olanakları, giderek daha ağırlaşan kentsel yaşam ve bu yaşamın niteliğinin giderek bozulması soruların ve sorgulamaların artmasına yol açmaktadır. Bu sorular ve sorgulamalar ise yeni toplumsallaşma ve mücadele olanakları doğurmaktadır. Öte yandan, kırsal ve kentin sorunları arasındaki paralellik, bu iki mekânda da taleplerin giderek ortaklaşmaya başlamasını, yani kamusal alanın ortak alan olarak korunması, karar verme ve mücadele süreçlerinde birlikte hareket etme iradesinin gelişmesi için fırsatlar barındırmaktadır. Çalışma öncelikli olarak, kentsel yönetici ve kentte yaşayanlar arasındaki gerilim alanında kenti bir toplumsal ilişki ağı olarak tarihsel bağlamına oturtturarak, kentlilerin haklarını tanımayı ve bu haklar için verilen mücadeleleri aktarmayı amaçlamıştır.

Anahtar sözcükler: kent, haklar, toplumsal mücadele, devlet

How to Do it? Access to Means of Subsistence Fair Living and Right to The City

Abstract: *Today urban life is wholly and from top to down shaped by the state and governing bodies manage urban people rather than the city itself. Regarding the city as if their own property, political leaders tend to behave arbitrarily both in making decisions and informing people, and have a particular dislike of being questioned. While attitudes and behaviour of citizens are strictly kept under control, urban managers as a party in public order are left immune from this control. Meanwhile widespread social media channels, gradually aggravating urban life, loss of quality in this life give rise to many questions and inquiries. These questions and inquiries create, in turn, new opportunities of socialization and struggle. On the other hand, parallel nature of urban and rural problems, gradual convergence of demands from both spaces, in other words concerns to preserve public sphere as commons present opportunities of development of a will to act together in processes of decision making and struggling. The paper primarily aims to place the city in its historical context as a network of social relations existing in the area of tension between urban managers and urban dwellers, define the rights of city dwellers, and give information about the struggle waged for these rights.*

Key words: *city, rights, social struggle, state*

Cinsiyetler, engelliler, çocuklar, işçiler, öğrenciler, köylüler, inanç grupları için kentin başka başka anlamları olabilir; buna karşın bir toplumsal ilişkiler ağı olarak kent en genel anlamda mekânsal ölçeği bağlamında yoğunlaşmış, merkezileşmiş, yaygınlaşan bir üretim, tüketim ve yönetim örgütlenmesidir. Bu ağın içinde farklı çıkar gruplarının üretim ve yönetim sürecinde farklı sorunları olagelmıştır. İnsanların ortak bir şehir hayatı sürdürüklerine, ortak bir yaşam içinde yaşadıklarına dair algı ve inanç giderek dönüşmekte, bu algı kaybolmakta ve daha mikro ilişkiler ağı içinde yaşayan yapılar ortaya çıkmaktadır. Modern kent hayatının getirdiği baskı

ortamının etkisiyle, modern sıkıntılardan uzaklaşmak için insanlar, en kestirme yolu tercih etmekte; devletle ya da farklı siyasal, ekonomik, kültürel çıkar gruplarıyla en az sorun yaşayacağı bir sosyal ortamda kendilerini ifade etmeyi arzulamaktadır. Ancak ne olursa olsun tüm bu farklı sosyal çıkar gruplarının devletle temas etmediği herhangi bir anı tasavvur etmek mümkün değildir. Devlet, tüm bir kent hayatını yukardan aşağıya doğru organize eden en temel siyasal organdır. Bu organ hem kent mekânını örgütler hem de kent mekânının nasıl örgütleneceğine ilişkin karar alma süreçlerini belirler. Bu nedenle yönetimin aldığı kararlar, kenti ve

*Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Geliş Tarihi / Received : 21.04.2017

Kabul Tarihi / Accepted : 26.07.2017

kentte yaşayanları yöneten güçle donanmış olarak hayat bulur. Buna karşın ilk elden söylemek gerekir ki kent yöneticisinin öncelikli görevi, büyük bir bürokratik aygıtla dönüşmüş ve bir takım kentsel hizmetleri sunmakla görevlendirmiş idari teşkilatı yönetmektir. Kentlileri yönetmek değildir. Oysaki durum hiç de böyle değildir. Kent yöneticileri aynı zamanda kentlileri yönetir. Bu nedenle kent diğer yandan kentte yaşayanlarla kent yöneticilerinin bir ilişkisi olarak da görülebilir. Sadece ve hiçbir zaman kent ortak kamusal alanlar, parklar, yollar, kaldırımlar, binalar demek değildir. Kent modern zamanlarda politik bir organizasyondur. Bu organizasyonun bir yanında kent yöneticileri dururken diğer yamacında kentte yaşayanlar durur.

Kentsel örgütlenme

Devlet örgütlenmesi içinde kent yönetimleri; ortak, yerel, müşterek ihtiyaçları karşılamaya yönelik örgütlenmeler olarak tanımlanmıştır. Bu ortak, yerel, müşterek ihtiyaçların neler olacağı, bu ihtiyaçların nasıl bütçelendirileceği, planlanacağı konusuna gelince kent yönetiminin taraflarından biri olan yöneticiler temel karar vericiler olarak belirirler. Yöneticiler, kentlerin biçimlenmesi sürecinde ihtiyaçların ne olduğunu belirleme ve bu ihtiyaçların nasıl giderileceğine karar verme kudretini her daim kentte yaşayanlarla paylaşma konusunda cimri olmuşlardır. Özellikle kentsel mekânın örgütlenmesinin getirdiği maddi ve siyasal olanakların artması, kent mekânı üzerinde söz, karar yetkisinin getirdiği sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal statü, kent yöneticilerinin giderek ve daha fazla kentle ilgili karar alma süreçlerinde kentte yaşayanları uzak tuttukları bir süreci üretmektedir. Bu durum, yöneticilerin niyetlerinden bağımsız olarak, kentsel örgütlenmenin ortaya çıkardığı bir sorundur.

Kentlilerin kendi yaşamlarının nasıl biçimlendiğiyle ilgili sorular sorması, bu sorulara yanıtlar bulması yönetici gruplar tarafından her daim şüpheyle ve kaygıyla karşılanmıştır. Mevcut süregiden statükonun ve bu anlamıyla kentsel yönetsel düzeni sarsacak en tehlikeli başlık olarak, kentlilerin yaşamlarıyla ilgili sorular sorması ve bu sorulara yanıtlar araması "anı" olarak kodlanır. Kentte yaşamaktan kaynaklanan hakların neler olabileceği, kentlerin nasıl yönetileceği, kentsel olanakların nasıl paylaşılacağı kadar kentin tüm geçim araçlarının nasıl kullanıldığına yönelik sorular sorulması yöneticinin varlığını tehlikeye düşüren durumlar olarak algılanır. Oysaki, sadece bir bürokratik aygıtı yönetmekle görevli kent yöneticileri, bu soruların sorulabilir olmasının olanaklarını artırdığı ölçüde

giderek büyüyen bir kentsel yönetimi daha etkin yönetebilir. Ancak, yöneticiler, kent yönetimlerini değil kentte yaşayanları yönetmek istediklerinden bu sorular tehlikeli olarak algılanır. Soru sormak, yöneticilere, kentlileri değil; kent yönetimini yönettiklerini hatırlatacak gerçek bir güçtür. Ancak bu sorunun nasıl sorulduğu, sorulara yanıt alınıp alınmadığı da tam da yönetici ile yöneten arasındaki gerilimin tüm fay hatlarını ortaya çıkartır. Bir belediye yönetiminden, kaç personel çalıştırdığının sorulmasıyla, şehrin şebeke suyunun temiz tutulması için ne kadar bütçe ayrıldığıının ve bunun için nasıl bir planlama yapıldığının sorulması iki farklı sorudur. Birinci soruyu yönetici, "işler güçler nasıl gidiyor" olarak algılar ve size açıkça kaç personel çalıştırdığına yanıt verebilir. İkinci soruyu ise bir denetim biçimi, bir hesap sorma olarak algılayabilir. Bu durumda yönetici, bağlı olduğu tüm hukuk kurallarını unutup birden sinirlenebilir. İster seçimle, isterse de atamayla gelmiş olsun hesap vermek, denetlenmek yöneticinin ruhuna yöneltilmiş bir hançer olarak görülür. Yönetici, neden böyle bir soru sorulduğunu düşünür. Nasıl yanıt verirsem, en az sorun yaşarım diye hesap yapar. Bu sorunun üstüne benden ne isteyebilirler diye düşünür. Çünkü yönetici, bir kez kendini tüm şehrin sahibi olarak görmeye çoktan alışmıştır. Karar alırken olduğu gibi bilgi verirken de hesapsız, kitapsız davranmak ister. Üniversitelilere satılan pasonun dayanağını öğrenmek isteyen öğrenciye ketumdur, kaldırımların engellilerin hareketine uygun hâle getirilmesi için ayrılan bütçenin tüm belediye bütçesi içindeki payı nedir sorusu karşısında kaşları çatılır, mahallesinin imar planlarını isteyen ev kadınına yanıt vermez ya da planın kopyasını vermek için fahiş paralar ister, mahallede bir türlü bitmeyen metro inşaatının ne zaman biteceğini soran anneye verecek tek bir bilgisi yoktur yöneticinin. Yönetici, kentlileri dilediği gibi yönetmenin kudreti içinde bu bilgilerin verilmesinde hiçbir yarar da görmez. Ne de olsa o kararını bir kez vermiştir, gerektiği zaman ve yeteri kadar hizmet verecektir, bunu da gücü oranında yapacaktır. Çünkü hizmeti veren yönetici olarak görülür. Hizmeti yerel yönetim değil de, yönetici kendi cebinden karşılıyormuş edası ve kibriyle hareket eder.

Kentle yönetmek

Yaygın sosyal medya olanakları, giderek daha ağırlaşan kentsel yaşam ve bu yaşamın niteliğinin giderek bozulması soruların ve sorgulamaların artmasına yol açmaktadır. Bu sorular ve sorgulamalar yeni toplumsallaşma olanakları doğurmaktadır. İthal edilen ya da dikilen ağaç sayısıyla övünen yöneticiye, peki neden

daha sık hastalanıyoruz ve neden hâlâ bu şehir yeşil değil diyen bir kuşak ortaya çıkmaktadır. Kentin tüm ara sokaklarında dağ gibi yığılan hastane atıklarının nasıl imha edileceğini merak edenler vardır! Mahallesi yeni oyun parklarının neden yapılmadığı, kaldırımların neden otopark haline geldiği, neden otomobil dışında ulaşım araçlarıyla seyahate olanak tanımayan bir kent yaratıldığı soruları kulaktan kulağa yayılmaktadır. Hâlen cılız olan semt örgütleri belki de yıllardır bu tür soruları sormuşlardır. Sormaya da devam ediyorlardır. Ancak, önemli olan toplumsal ilişkiler ağı içinde kentin yöneticilerinin kenti tek başlarına yönetebilecekleri algısında yaşanacak bir kırılmayla sorulara doğru yanıtlar almak mümkün hâlâ gelecektir. Bunun için de yöneticinin himmet ve şefkatinden daha fazlasına ihtiyaç vardır.

Bugün kentsel kamu düzeni, kent yöneticilerini ve kentli yurttaşları belirli hukuk kuralları etrafında bir araya getiren dirlik, esenlik, sağlık üretmesi umulan düzendir. Fakat bu düzenin kurulması, korunması ve sürdürülmesinde kentli yurttaşların kurallara sıkı sıkıya bağlı kalması neredeyse temel kaide haline gelmiştir. Yurttaşların tutum ve davranışları sıkı bir denetim altında tutulurken, kamu düzeninin tarafı olan kent yöneticileri bu denetimin dışında bırakılmaktadır. Bu kültür, tam da andığımız üzere, kent yöneticisinin toplumsal ilişkiler ağı içinde kendini tanımladığı yerle ve kentte yaşayanların kendi yaşamlarını algılama biçimi arasındaki gerilimden üremektedir. Yöneticilerin estetik algısı, tarihi okuma biçimi, kentin gelişmesine ilişkin beklentileri ve bu beklentiler için ekonomik çıkar gruplarıyla girdiği ilişki ağlarının sonucunda; kentte yaşayan farklı sosyal-sınıfsal gruplar kentsel sorunları anlama, bu sorunlara çözüm bulma hedefinden, çabasından, umudundan ve beklentisinden uzaklaşmakta ve uzaklaştırılmaktadır. Bu nedenle de kent yaşamı, ortak kamusal alanlarda değil özel alanların inşasıyla anlamlandırılmaktadır. Ev içi tüketim alışkanları, gündelik pratikler ve buna özgülenmiş değer yargıları temel kentsel ihtiyaçlar olarak tanımlanmış ve buna uygun kaçış stratejileri biçimlenmiştir. Bu durum, birbirinden yalıtılmış bireylerin toplamından oluşan ve bir arada yaşamayı asla beceremeyeceği ima edilen bir kent topluluğu kümesinden oluştuğu ve tam da bu durum; kenti ancak iyi niyetli, cesur, girişken yöneticilerin çekip çevirebileceği algısını perçinlemektedir. Kent sorunları da bu bağlamda, kentte yaşayanlara teknik, uzmanlık gerektiren, zaman öldüren insani pratiklerin doğmasına yol açan sorunlar olarak görünür. Bir kez, insan, kendi yaşamını nasıl kuracağı sorgulamasından uzaklaştığında; kent yöneticileri hiçbir zaman kaybetmeyecekleri bir

tahtın alyanslarını parlatacak kalaycı ustalarını bulabilirler.

Bu çalışmanın amacı öncelikli olarak, kentsel yönetici ve kentte yaşayanlar arasında gerilim alanında bir toplumsal ilişki ağı olarak kenti tarihsel bağlamına oturtturarak, kentlilerin haklarını tanımlayabilmektir. Bu hakların talep edilmesi ve kurulması için kent yönetimlerinde, kentte yaşayanlar, nasıl kolektif bir tasarımın parçası olabilecekleri sorusuna yanıt aramaktadır. Kenti yönetmenin bir kolektif tasarıma dönüştürülmesi sürecinde, geçim araçlarından, iyi yaşama pratiklerinden ve kent hakkından kopan yapıların kendi sözüne ulaşmasını sağlayacak hukuki olanakların neler olabileceği üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda da hukuk sadece verili yazılı mevzuat olarak değil, kent yaşamı üzerinde iyi yaşama yüzü dönük toplumsal pratikleri de kapsayan bir siyasal toplumsal kültür yaratma pratiği olarak imlenmektedir.

Kent hakkının güncel anlamı

Türkiye'nin modernleşme pratiği içinde yöneticiye veya kent yöneticisine ilişkin bakış açısı dönüşüyor. Yönetici her ne kadar hâlâ bir şehrin iyileştirilmesi, yenilenmesi, dönüştürülmesini kendi başarısı veya gücü olarak görüyorsa da kentte yaşayanlar bu değişim ve dönüşümü bir yöneticinin başarısı olarak değerlendirmiyor. Kent yönetimi, basitçe yönetici ile kentte yaşayanlar arasındaki kurulan bir müzakere, diyalog veya karar alma süreci değildir. Kent yönetimlerinin siyasi, iktisadi, hukuki ve kültürel toplumsal boyutları vardır. Bu boyutların anlamına göre kent yönetimi bir form kazanır. Yönetim, sadece yazılı hukuk kurallarına göre idareci ve yurttaşın hak ve ödevleri değil bunların dışında aynı zamanda yurttaşların haklarının toplumsallaşma biçimleri, bu hakların yasal korumaya kavuşması sürecidir.

Temsil sistemi ve yurttaş

Kentli yurttaşların, temsil sistemi içinde, seçmene dönüşmesi sonucunda kentsel yöneticilerle iki temel ilişki biçimi tutturduklarını söylemek mümkündür. Belediye başkanı, belediye meclisi veya il genel meclisi üyesi, bir mahalle muhtarıyla kurulan ilişkinin bir himmet kültürü boyutu var. Ben sana oy verdim sen de bana sosyal yardım, iş, aş, ekme ver diyen yurttaşın, piyasa diliyle kazan kazan ilişkisi kurduğu kabul edilebilir. Kentli yöneticilerle kentli yurttaşların kurdukları ilişkinin bir diğer boyutu da kentsel zenginliği paylaşma, sosyal, ekonomik olanakların üretilmesi ve tüketilmesinde yönetim olanaklarını azami kullanma ilişkisi olduğu vurgulanabilir. Oturduğu sokağın yollarının yapılmasını isteyen apartman

yöneticisinden, elindeki bina ya da arsanın imar haklarını artırmayı deneyen iş takipçisinin heyecanına, kaldırımları otopark olarak işletmek isteyen ve aynı zamanda on taksi plakası işleten girişimcinin telaşesinden, rezidansının önünden otoban geçirtmek isteyen finans spekülâtörüne kadar tüm bu koşuşturma ahbap çavuş ilişkileri etrafında döner durur.

Son yirmi yıl içinde, yöneticinin yaşadığı statü kaybına rağmen, yasal düzenlemeler daha çok güçle donatılmış bir yönetici profili de inşa ettiğinden, tüm bu çıkarlarını kollayan çevrelere karşı yöneticinin iradesi de sağlayacağı ekonomik ve sosyal ayrıcalıklardan ne kadar ve nasıl pay alacağına odaklanır. Gelecek seçim dönemine yatırım yapmak, statüsünü korumak, güç ilişkileri içinde yerini sağlamlaştırmak için karmaşık ilişkiler içine girebilir. Tüm bu ahbap çavuş ilişkilerinin kurallarının nasıl işlediğini öğrenmek şöyle dursun, bu konuda bir soru sormak bile kentli için otosansür müessesesinin kilidini zorlamaz. Bu güç ilişkileri karşısında yurttaşın, en temel refleksi ise sorun odaklı olarak yönetici veya yönetimle ilgilenme ve bunun dışında kent yönetiminden uzak durma biçimden açığa çıkar. Bu dengeler şu ya da bu siyasal eğilimden bağımsız olarak modern kent yaşamının yasaları olarak sanki bir "doğa kanunu"ymuş gibi sunulur: Kural şudur, "Birileri gider, birileri gelir." Tabiri caizse, mevcut siyasal sistem, "böyle gelmiş, böyle gider" buyurur. Bu denklemin mağduru olan gençler, kadınlar, engelliler, yoksullar, inanç grupları sadece ve sadece himmet kültürü ilişkisinin denkleminde taraf olurlarsa, kentin zenginliğinden pay sahibi olacakları onlara açıkça hissettirilir.

Kentsel mekânda yaşayan ve var olan sorunlardan rahatsız olduğu için gelişen toplumsal pratikler ise "ötekileştirme" siyasetinin cenderesine takılır. "Malum rahatsız çevreler" olarak kodlanan bu yapıların yaptığı ise en temelde denetlenebilir bir idare ortaya çıkartmak, karar alma süreçlerinin etkin kılınma yolları üzerine olanaklar geliştirmek, gerektiğinde dava açarak idarenin karar alma süreçlerine katılmak gibi yöntemlerle toplumsal baskı grubu olma işlevini yerine getirmeye çalışmaktır. Ancak mevcut ahbap çavuş hukuku ile hukuk devleti arasında örülen ilişki sonucunda, yönetici kesimler açısından yargısal yolla alınan kararlar uygulanmaz kılınır, yurttaşla bilgi verilmez, nihayetinde ve son kertede kente dair tasarımlar verili çıkar çevrelerinin planlarıyla yürütülür. Tabi bütün bu anlatılanlar, klasik anlamda temsil sistemine dayalı bir yönetim algısı etrafında ortaya çıkan yabancılaşma biçimleridir. Buna karşın, insanların kentte ve kentle ilgili sorunlarda temsile dayalı siyasal mekanizmalar içinde

kendilerini ifade edemediklerinde, yaşamlarıyla ilgilenmedikleri anlamı çıkmaz.

Temsil krizinden yeni kentsel pratiklere

İyi yaşama arzusunun somutlaşacağı doğrudan pratikler inşa edilmesi konusunda Türkiye toplumu son yıllarda aynı zamanda büyük toplumsal pratikler yaşadı. Öğrendi ve deneyimledi. Bu pratikler göz önünde bulundurulmadan, tek başına kent yönetimlerinin seçime dayalı sisteminin ürettiği kentsel yönetim ilişkilerine bakarak kenti anlayamayacağımız gibi, kentlerde yaşayan insanların ortaya çıkardığı pratiklerin nasıl yeni hak biçimleri ortaya çıkardığını da anlayamayız.

Geleneksel kentsel karar alma süreçlerinin yarattığı yabancılaşma, kentte yaşayanların yeni karar alma süreçleri denenmesini ve bu süreçte ortaya çıkan hakların hukuki güvenceye kavuşturulmasına ilişkin iradenin doğmasının olanaklarını da yaratmaktadır. Son otuz yıllık Türkiye kentleşme pratiğinin yönetsel damarını oluşturan aşam aşam monoloğunun, karşılıklı konuşma haline gelmesi için bugüne kadar deneyimlenen yolların, toplumsal kent hafızasının silinmeyecek lahitleri haline geldiğini iddia etmek beyhude bir çaba olmayacaktır. Kentsel zenginliğin yaratılması sürecine eti ve tırnağıyla katılan binler, milyonlar için belki de kent hakkının güncel anlamını, bu hakkın gelişmesinin hafızasında aramak gerekecektir. İstanbul'a İkinci köprü'nün yapılması yıllarından başlayarak, İstanbul'un silüetine jilet atan Gökkafe's'e verilen imar haklarına karşı gelişen reflekslere kadar geriye götürülecek bir hafızadan söz etmek mümkündür. Ankara'da Güvenpark'ın otobüs çiftliği haline getirilmesine karşı çabalayan yurttaş hareketlerine kadar genişleyen bir hafızadan söz etmemiz gerekir. İşte kentsel hafızanın izdüşümünü takip ettiğimizde, uzun yıllardır, "duyarlı yurttaşlar" olarak imlenen grubun dışında, kentsel yaşam alanının ortak karar alma mekanizmasında toplumsallaşmaya ilişkin bir tecrübeyi ise yine toplumsal hafızamızın kıyısında bulabiliriz.

Kentlilerin kolektif özneleşmesi, irili ufaklı pek çok kentsel deneyimle birikti. İlk kez büyük şehirlerdeki insanlar, topyekûn, ortak kamusal alanlarını sahiplenecekleri ve bireylerin kendilerinin dışında başkalarının da kullandığı müşterek değerler üzerinden siyaset üretebilecekleri bir zemin arayışı içine girdiler ve buna yönelik bir sosyalleşme pratiği yaşadılar. Bu pratiğin mevcut siyasal karar alma biçimleri açısından karşılığını bulmak pek mümkün değildir. Çünkü gelişen kent hakkı, kente dair tasarımın kolektifleştirilmesi iddiası ve iradesinden

besleniyordu. Bu yönüyle de sadece alınan kararlara katılmak, bu kararların layığıyla ve hukuka uygun olarak uygulanmasını denetlemekle sınırlandırılmış ve temel işlevi baskı grubu olan bir siyasal katılım kültüründe kırılmayı işaret ediyordu. Yurttaşlar en temelinde bir kentin nasıl tasarlanacağına ilişkin süreçlerin paydaşı olma iradesini ortaya koyuyordu.

Yeşil alanların imara açılması uygulamalarına karşı imar planlarına, koruma kurulu kararlarına karşı dava açmak gibi geleneksel katılım mekanizmaları işletilirken diğer yandan da karar alma sürecinin öznesi olarak kendini dayatan idarenin karşısına "hayır burada biz de varız ve birlikte karar vereceğiz, biz karar vereceğiz" iradesi ortaya konulmaya başlandı. Bu çatallanmış ve kentsel yabancılaşma sürecinde ortaya çıkan iradenin verili siyasal sistemi tehdit ettiği ve toplumsal, siyasal bir dönüşümü zorladığı ortadadır. Çünkü, kentsel karar alma süreçlerinde yurttaşların paydaş olması demek, yeni bir hukuk sisteminin, demokrasi kültürünün ve bununla birlikte toplumsal üretimin nasıl planlanacağı sürecinin konuşulması anlamına geliyor. Bu anlamıyla gelişen toplumsal talep, bir yandan kendini hukuk düzeyinde ortaya koyuyor, bu alanda devletin yasal korumasını talep ediyor diğer yandan da şimdi ve o an istediğini gerçekleştirmek üzere toplumsal pratikler inşa ediyor.

Özellikle, "park forumları" çağdaş agorayı yeniden tarih sahnesine çağırıyordu. Kentsel sorunların yurttaşların gündemine girdiği, yaşadığı şehrin nasıl olması gerektiği üzerine düşündüğü ve tartıştığı, bu anlamıyla kentsel yaratım süreçlerinin uzmanların belirleyeceği bir ütopya olmaktan kurtulabileceğinin imkânları üzerine tartışıldığı günler yaşadı Türkiye. Bu anlamıyla park forumları doğrudan demokrasi deneyimi olarak gelişirse de, kent haklarına ilişkin fikri ve pratik tartışmaların olanaklarının arandığı zeminler olarak biçimlendi. Kente dair üretim araçları park forumlarının elinde yoktu, bir bütçesi yoktu, genelleşmiş bir karar alma mekanizmasının bile doğduğunu söylemek pek mümkün değildi. Ancak bir semt örgütlenmesi için asgari koşulların var olduğunu iddia etmek pekâlâ mümkündü. Bu anlamıyla forumlar en temelde kente dair sorular sorabildiler. Kentin nasıl bir yer olması gerektiği üzerine binlerce insan karşılıklı olarak fikirlerini paylaştı. Bu dinamik, eninde sonunda, temsile dayalı bir yönetim biçimine dönüşmüş kentlerde bir yandan kentin nasıl kurulabileceği sorununu gündeme getirdi, diğer yandan da kentin kurulması için karar alma biçiminin ne olacağını ve kentin kolektif olarak tasarlanmasının mümkün olup

olmadığını konuştular. Bir ortak park alanında onlarca, yüzlerce, binlerce insan, ortak bir kamusal alana sahip çıkmak adına bir araya gelmeyi başardılar. Yaşadığımız tüm siyasal, sosyal, ekolojik sorunlarımızın temelinde insanların kendi yaşadıkları sorun alanlarına, kendilerinden yola çıkarak, kendileriyle birlikte yaşayan insanların da sorunlarına çözüm bulabilecekleri araçları nasıl geliştirebileceklerine ilişkin bir bakış açısı sundular.

Kentsel temsil krizine karşı gelişen bu sürecin çok ciddi bir arka planı vardır. Bunun büyük şehirlerde ortaya çıkabileceğini öngörmek çok zor bir şey değildi. Türkiye'nin pek çok yerinde özellikle kırsal alanlarda bu tip kırsal alanlara sahip çıkmaya yönelik mücadeleler yıllardır yürütülüyordu. Örneğin Yuvarlakçay'da, beş sene önce orman arazisinde HES'ler için ağaçların kesilmesine yönelik çalışmalar başlayacağı sırada köylüler çadırlarıyla gelip nöbet tutmaya başladılar. Sadece kendi mülklerine zarar geleceği için değil. Kendileri dışındaki canlı varlıklarla birlikte yaşamının getirdiği sorumluluğu yerine getirmek için bunu yaptılar. Aynı şey Gerze'de oldu, nöbet çadırları kurdular. Bu mücadelenin sonunda da bir kazanım elde ettiler. Bu pratikler gittikçe yaygınlaştı. Perisuyu, Trabzon-Solaklı gibi yerlerde doğrudan eylem biçimleri gelişti. Bu alanların korunması için çabalayan kişiler, "bana sormadan bu girişimi gerçekleştiremezsin" iradesini ortaya koydular. Yuvarlakçay'da gelişen bu direniş sonrasında, HES yapmak isteyen şirket vadiyi terk etti. Gerze halkı kazandı. Ancak bu süreçler hiç de kolay olmadı, onlarca ceza davasında, binlerce kişi yargılandı ve yargılanıyor. Kimi kez paramiliter gruplar harekete geçirildi. Ancak ortaya çıkan kentsel irade, karar alma sürecinin doğrudan öznesi olarak kendini gördüğünde başarı elde edilebileceğine yönelik bir yönelim konulabileceğini işaret ediyordu. Bu yönüyle de bu toplumsal iç içe geçişlerin kent hakkı kavramı etrafında somutlaşmaya başladığının da somut işaretleri ortaya çıktı.

Kentsel pratikler ve kent hakları

Bilindiği üzere gelişim ve doğuş seyrinden hareketle hakları, temel hak ve özgürlükler (medeni ve siyasi haklar), sosyal ve ekonomik haklar ve dayanışma hakları olarak üç kategoriye ayırmak mümkündür. Bu haklardan medeni haklar olarak anılan haklar, yaşama hakkı, mülkiyet hakkı, seyahat hakkı ve kişinin devlet yönetimine katılmasını düzenleyen bilgi edinme, dilekçe hakkı gibi siyasi haklar kişiye sıkı sıkıya bağlı ve devletin mutlak koruması altında olan ve sadece kamu yararı amacıyla kanunla sınırlandırılabilen haklardır. Sosyal ve ekonomik

haklar olarak anılan haklar ise kişinin sosyal bir varlık olması dolayısıyla ekonomik ve sosyal hayatının korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesini sağlayan haklar olarak tanımlanır. Adil ve eşit çalışma hakkı, sendika kurma hakkı, eğitim, sağlık, barınma, beslenme, kültürel yaşam katılma hakları sayılabilir. Bu hakların ise, devletin ekonomik ve mali gücüyle orantılı olarak korunacağı Anayasa tarafından kabul edilir.

Üçüncü kuşak haklar olarak anılan dayanışma haklarının kapsamında ise barış, çevre, iyi yaşama, kendini kaderini tayin, gelişme, geçim araçlarına ulaşma, ortak mirasın hakça paylaşılması ve kullanılması ve bu bağlamda kent haklarının girdiği söylenebilir. Bu hakların tarihsel gelişimi ve hukukun koruması altına girmesine göre yapılan bu ayrımın kitabi bir ayrım olduğu yaşadığımız süreçte daha fazla anlaşılmıştır. Bu nedenle yasal düzeyde daha zayıf korumaya sahip olan hakların giderek daha yoğun bir biçimde kullanılması da göstermiştir ki insanın soyut varlığının insanın kendi yaşamını sürdürmesi açısından dahi pratik hiçbir karşılığı bulunmamaktadır. Bir hakkın korunması ve iyileştirilmesi için doğrudan o hakkın bir parçası, bütünleyicisi olmanız gerekir.

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de hakların gelişimi bu klasik ayrımın son derece yapay olduğu göstermiştir. İkinci dünya savaşı sonrasında orta çıkan pek çok yeni hak kategorisi temel hak ve özgürlük niteliği taşımasına karşın hukukun koruması altına girmesi ve devlet tarafından tanınması uzun yıllar süren mücadelelerle gerçekleşmiştir. Bu nedenle de hakların bir anda ortaya çıkan ve hemen hukukun koruması altına giren bir yönü olmadığı görülmelidir. Bununla birlikte hakların toplumsal pratiklerle beslenen anlamları, ulusal ve uluslararası süreçlerde başka görünümlere de kavuşabileceği görülmelidir.

Geçim araçlarına ulaşmak

Kent odaklı üretim, tüketim ve yaşamdan kaynaklı sorunların kent içinde yarattığı eşitsizlik, adaletsizlik sorunlarının bir yansıması olarak ülkelerin ve hatta kıtaların yaşadığı eşitsiz ve adaletsiz gelişmeye karşı bir tepki olarak Afrika Kıtası’nda açlığı ve yoksulluğa bir tepki olarak ortaya çıkan “gelişme hakkı” kavramının uluslararası belgelerde zamanla “sürdürülebilir gelişme ya da kalkınma” hakkı olarak biçimlendiğine tarihsel olarak tanıklık ettik. Pek tabii ki gelişme hakkı kavramının tek görünümü bu değildi, pek çok yoksul Latin Amerika ülkesinde, su, maden, enerji gibi doğa varlıklarının, tarihi ve kültürel mirasın sömürsüne

karşı ortaya çıkan hareketler gelişme hakkı kavramını, geçim araçlarına ulaşma hakkı olarak da biçimlendirmişlerdir. Bu hak, Anayasal güvence altına alınabilmiştir. Bu anlamıyla bir hakka esas karakterini veren şey, farklı toplumsal sınıflar tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve hangi çıkar gruplarının haklarını koruyacak biçimde toplumsallaştığıyla ilgilidir. Örneğin su hakkı kavramının Boliviya’da anlamı herkes için nitelikli, ücretsiz, eşit, sağlıklı suyun sağlanması iken, su hakkının Türkiye’de ücretsiz olacağına yönelik bir yasal düzenleme ya da buna ilişkin bir yargı kararı bulmak mümkün değildir.

Bu tarihsel belirlenimle birlikte, geçim araçlarına ulaşmak öncelikli olarak tüm canlılığın temeli olan ortak mirasın korunmasını gerektirir. Bugün yaşanan kuşaklar ve gelecekte yaşayacak insanlar açısından her türlü insani etkinliğin devam edebilmesinin yolu, insanların yeni veya başka tür mekânlar yaratabilmesinin ön koşulu bütün olarak insanın üzerinde eylediği doğanın kendi varlığını sürdürmesine bağlıdır. Bu nedenle de bugün kullanmadığımız bir yaşam olanağı, gelecekte hepimiz için bir toplumsal veya kişisel bir olanak barındırmaktadır. İnsanlar bu nedenle salt doğrudan kullandıkları yaşam araçlarının korunmasını talep etmezler aynı zamanda geçmiş kuşaklardan aktarılan toplumsal emanetlerin ve doğa mirasının korunmasını da isterler. Bu miras, üzerinde sınırsızca tasarrufta bulunabileceğimiz, yok edebileceğimiz ve dilediğimiz gibi kullanabileceğimiz bir miras olarak kabul edilmez.

Bu doğrultuda gelişen bilinç, Hasankeyf’in korunması, Alliano’ının sular altında kalmasının engellenmesi, Munzur, Kazdağları milli parklarının korunması hareketleri, İçneada biyosfer rezerv alanına termik santral kurulması karşıtı hareketler, Çamlıhemşin’in Fırtına Deresi’nin sit alanı ilan edilmesi için yapılan mücadeleler, Haydarpaşa Garı’nın korunması, Gezi Parkı’nın park olarak kalması, Atatürk Orman Çiftliği’nin korunması, İstanbul Kuzey Ormanları’nın havaalanına açılmamasına ilişkin yürütülen pek çok çabada somutlaştı. Bu çabalarda ortaya çıkan ortak politika, kültürel ve çevresel mirasın kamusal niteliğinde veya kamusal alan niteliğinde somutlaştı. Bu alanların enerji, inşaat, turizme açılmasına yönelik yatırım kararlarına karşı, bu alanların kültürel ve doğal miras olduğuna vurgu yapılarak, yapılması düşünülen dönüşüme karşı çıkıldı. Bu yönüyle, kültürel ve çevresel miras sayılan alanlarla ilgili devletin tek başına karar veremeyeceğinin altı çizildi. Bu vurgu aynı zamanda, kararların alınması sürecine katılım iradesi olarak da değerlendirilebilir. Bu

yönüyle ortak miras kavramı, sadece tekil yapıların korunması anlayışını politik olarak aştı ve kültürel ve çevresel varlıkların yaşama alanıyla birlikte korunması gerekliliği ön plana çıkıttı.

Bu yönüyle kent haklarının temelinde bulunan ortak mirasın korunması yaklaşımı, bir yönüyle toplumun geçim araçlarına ulaşmasına yönelik maddi ve manevi unsurlara ulaşması için bir gerekliliktir. Geçim araçlarına ulaşma hakkı, hakkın doğduğu "gelişme hakkında"n bu yana en temelinde insanlığın maddi geçim araçlarının nasıl kullanılacağı sorusuna verilen yanıtı göre farklı anlamlar kazanmıştır. Bu nedenle de neyin geçim aracı olacağına nasıl karar verilecektir? Ya da geçim araçlarının nasıl kullanılacağı, geçim araçlarının nasıl korunacağına dair yaklaşım ne olacaktır? Ortak miras, sadece ve sadece geçim araçları olması nedeniyle mi korunacaktır? Bu sorulara verilecek yanıt, aynı zamanda hakların çerçevesinin ne olacağını da ortaya koymaktadır. Diğer yandan ise bu ortak mirasın korunması, geçim araçlarına ulaşmak için gerekli koşulların neler olacağı dışında, yaşayan kuşaklar için iyi yaşama hakkıyla ve korumanın nasıl tasarlanacağı, politik kararların nasıl alınacağıyla ilgilidir. Yöneticilerin veya siyasal sisteme rengini veren çıkar gruplarının neyi, nasıl ve ne kadar kullanacaklarına karar verme mekanizmalarına dair ortaya çıkan tıkanmanın yarattığı kentsel toplumsal sorunlar bu bağlamlar gözetilerek anlaşılabilir.

İyi yaşamak

Tüm anayasal metinlerde kutsal sayılan "yaşama hakkı" kavramının, uzun yıllardır dünya tarihinin yaşadığı savaşlar ve dramatik göç, sürgün ve yerinden etme pratikleriyle birlikte düşünüldüğünde, neredeyse "hayatta kalma" hakkına dönüştüğü bir gerçektir. Bu dönüşüme karşı verilen toplumsal mücadeleler, yaşama hakkının sadece bir hayata kalma, nefes alıp verme hakkı olarak anlaşılacağına ortaya koymuştur. Yaşama hakkı kavramı bu anlamıyla dönüşerek, "iyi yaşama hakkı" olarak somutlaşmaya başlamıştır. Yaşadığınız şehir, mahalle kömürle çalışan termik santrallerin göbeğindeyse, sokaklarınızda güvenlik sorunu varsa, can ve mal güvenliğiniz dışında psikolojik olarak da yaşadığınız şehir sizi yok edecek bir ortam oluşturuyorsa, bütün bu sorunlardan uzaklaşmak için saatlerce yol yapacağınız bir uzaklıkta şehir yaşamı sürüyorsanız, yediğiniz ekmekten, içtiğiniz sudan, solduğunuz havadan kaygı duyuyorsanız yaşama hakkımı kullanıyorum diyemezsiniz. İyi yaşama hakkı bu anlamıyla şirketlerin ve idarelerin iyi niyetine bırakılamaz. Bu hak, tüm yaşamı var eden ve tüm

siyasal sistemlerin, üretimin ve tüketimin ve yaşam gayesinin beslendiği bir alandır. Bu alanın yok edilmesi demek güç kullanma yetkisini elinde tutan devletin meşruyetinin ortadan kalkmasına yol açar. İdarenin en temel görevi kamu düzenini sağlayarak, yurttaşların can ve mal güvenliğini korumak, bu anlamıyla yaşama haklarını güvence altına almak ve dolayısıyla kamu düzenini sağlamaktır. Türkiye tarihinin son kırk yıllık toplumsal mücadele pratikleri, bir yanıyla hayatta kalma, nefes alıp verme ve canlılığını sürdürme yönüyle diğer yanıyla da maddi ve manevi bütünlüğün korunması anlamıyla yaşama hakkı mücadeleleriyle doludur. Tüm bu mücadelelerin pratikleştiği son dönem kesitine baktığımız zaman, elimizin altında pek çok deneyim bulmak mümkündür.

Kentleşme düzenimiz içinde Türkiye tarihinin en acı deneyimlerinden birisi, 1999 depreminden çok önce, Ümraniye Çöplüğü'nün patlaması sonrasında 39 kişinin ölmesi olayıydı. 1970'li yıllardan beri göç alan ve yerleşim yeri hâline gelen Ümraniye Vadisi'nde yaşayanlar yerel yönetimlerce potansiyel oy deposu olarak görülmüştü. Kentsel arazilerin plansız kullanılması ve tüm kentsel hizmetlerin bu plansızlık içinde sunulması uzun yıllara yayılan sorunları artırdı. Şehrin planlanması yerine, mevcut düzensizliğin sürdürülebilir kılınmasına yönelik politikalar sonrasında Kadıköy ve Üsküdar Belediyeleri'nin de kullandığı çöp alanı büyümüş, yerleşim yerleriyle iç içe geçmişti. Ümraniye'de gecekondu mahallesi büyürken, 1991 yılında tüm yerel ve merkezi yönetimlerin bilgisi dâhilinde olan bilimsel bir rapor çöp alanının patlayabileceğini söylüyordu. Beklenen kaza 1993 yılında gerçekleşti. Metan gazı sıkışması sonrasında, kayan çöp yığınları altında kalan onlarca insan öldü. Kaza sonrasında iç hukukta uzun yargılamalar netice vermedi. Açılan tazminat davaları sonrasında kayıp yakınları haklarını alamadı. Sorumlular sadece görevi ihmal suçundan yargılandı. Kayıp yakınları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne dava açtı. Dava sonrasında Mahkeme 2004 yılında verdiği kararlarla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinde anılan "yaşama hakkı"nı ihlal ettiği gerekçesiyle tazminata mahkûm etti. Mahkeme verdiği kararında, kentsel atıkların depolanmasından doğan riskle ilgili halkı bilgilendirmeyen, bu konuda kamuoyu oluşturmayan, ortaya çıkan riskle ilgili planlama tedbirleri almayan yöneticilerin, yaşama hakkını ihlal ettiğine karar verdi. Tüm bu dava süreci, Mahkeme kararıyla da hukuk haline gelen gelişmeler sonrasında, yaşama hakkının sadece kişinin fiziksel bütünlüğüyle sınırlı bir hak olmadığını ve iyi

bir yaşama bağlı pratik olduğu kuralını hukuk kuralı haline getirdi.

Yaşama hakkı kavramının Türkiye hukuk sistemi içinde gelişimi açısından diğer bir önemli toplumsal pratik de, Bergama Altın Madenciliği'ne karşı gelişen mücadeleydi. 1990'lı yıllarla birlikte İzmir Bergama'da siyanürlü altın işletmeciliğinin yaratacağı ekolojik ve sosyal sorunlara karşı toplumsal mücadele gelişti. Bergamalılar, bu işletmenin su, toprak ve havayı bozacağını dile getirdiler. Bunun için yürüttükleri mücadele için yaygın medya araçlarını kullandılar, sivil itaatsizlik eylemleri yaptılar, karar alma süreçlerini etkileyecek biçimde baskı grubu faaliyetleri yürüttüler. Bütün bunlarla birlikte de işletmenin kurulmasına izin veren Çevre Bakanlığı'nın "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu" kararına karşı dava açtılar. Açılan Davayla ilgili Danıştay 6. Dairesi kararını 1997 yılında davacı lehine verdi.

Bu yönüyle haklar, var oldukları toplumsal pratiklerle anlamlı ve değerlidirler. Bu hakların gelişmesi de bu toplumsal pratiklere bağlıdır. Bu yönüyle bir hakkın en baştan tanımlanması bir yönüyle beyhude bir çaba gibi görünebilir. Ancak her tanım işaret ettiği hukuk sistemini ve koruma-serbestleştirme mekanizmasını da içinde barındıracak bir dil bütünlüğüne sahiptir.

Politik tasarımın kolektifleştirilmesi

Kent hakkı kavramı bir yandan sosyal ve ekonomik hakların bir yandan da dayanışma haklarının, keşif kümesinde bulunduğu kabul edilir. Ancak kapsamı itibarıyla bu hakkın en temelde iyi yaşama hakkıyla ve geçim araçlarına ulaşma hakkıyla doğrudan ilişkisi olduğu da söylenebilir. Bu yönüyle de temel hak ve özgürlükleri de kapsamına alan bir yönü vardır.

Kent hakkı, en nihayetinde, geçmişin ve geleceğin şu anda kolektif olarak nasıl tasarlanacağı, bu tasarımın hayat bulma süreçlerinin nasıl organize edileceği ve bu organizasyon sürecinde yer alan kişilerin süreci ve süreç içindeki kentsel ilişkileri nasıl yöneteceği anlamında kullanılabilir.

Bu yönüyle de kent hakkını savunmak demek sadece kendi çıkarlarımızı korumak demek değildir. Klasik anlamda bir barınma hakkı, sadece kişinin kendi maddi ve manevi bütünlüğünü koruması açısından, nitelikli ve sağlıklı bir konuta erişme hakkı olarak değerlendirilebilirken, kent hakkı ise bir nesneye sahip olup olmamanın ötesinde, yaşam

gayesinin bütünlüklü fikrine sahip olmaya yönelik yaratıcı etkinliği kapsamına almaktadır.

Sonuç: Kent hakkının üç hali

Bir sosyal hakkı geleneksel hak ve özgürlüklerden ayıran temel özellik, sadece bireyi değil bireyin birlikte yaşadığı toplumsal kümenin en geniş haklarını koruyan kamusal çıkarlar bütünü olmasıdır. Sosyal ve ekonomik hakları temel hak ve özgürlüklerden ayıran farkı; teker teker kişilerin haklarını değil, aynı zamana topluluğun, sosyal ve ekonomik hakların da korunmasını bütünlüklü anlamında aranmalıdır.

Klasik yönetim algısı çerçevesinde yaygın bir idare uygulaması ve zihniyetinden yola çıkarsak, idare ya da yatırımcı bir yatırım kararı aldıysa, bu yatırım kararının hayat bulması salt bürokratik bir işlemler dizini ve işlemler dizini sonrasında işin tamamlanması gibi teknik bir mesele olarak ortaya konulur. Yatırımcı yatırımının, sosyal, kültürel, siyasal etkilerini genellikle görmezden gelme eğilimindedir. Yatırımcı karar verir ve ilgili idarelerden gerekli izinler alınır ve süreç başlatılır. Vatandaş bundan sonra, bir şekilde faaliyetten haberdar olur. Yurttaşlar bundan haberdar oldukları anda ilk gösterdikleri refleks, kendi yaşam biçimlerini korumaya yöneliktir. Bu refleks önce söylem düzeyinde kendini açığa çıkarır, özetle, siz buna tek başınıza karar veremezsiniz, kararlara bizi de dâhil etmelisiniz üzerine biçimlenir.

Kentsel mekânın, sosyal ve ekonomik hayatın organizasyonu sadece yatırımcıyla devlet arasında verilebilecek ikili bir karar değildir. O kararlardan olumlu ya da olumsuz etkilenen insanların görüş ve beklentilerinin de karar alma süreçlerine dâhil edilmesi ve değerlendirilmesi ve o görüş ve beklentilere paralel olarak o karar alma süreçlerinin şekillendirilmesi gerekir. Bu anlamıyla ortaya çıkan kişisel yakınmalar sadece tek bir kişiye ait bir yakınma değil; bir sosyal çıkar grubunun yakınmasıdır. Yani sosyal hakların temel haklardan farklılığı sadece bireyleri değil toplumsal çıkar gruplarını etkilemesi ve sorunun çözümünde ortak bir kamusal alanı işaret etmesinin yanı sıra zorunlu olarak farklı çıkar gruplarının birlikte ortak karar almasını gerektiren bir anlamı vardır.

Türkiye'nin modernleşme pratiği, yüzü kalkınmaya dönük politikalarının yakıcılığı ekseninde, toplumsal kimlik olarak kentlilik bilincinin yeşerdiğini ve kentlileşme süreci içinde olduğumuzu görmemiz mümkündür. Buna bağlı olarak kentlilik, mülkiyete

bağlı bir sahiplenmenin ötesinde ortak alanların yaratılması, sahiplenilmesi ve tasarlanmasına ait ortak karar alma iradelerinin ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir. Bu anlamda, ortak kamusal alanlarda nasıl hareket edileceği, yaşanacağı, bu alanların nasıl korunacağı ve kullanılacağı olgusu gündeme gelmeye başlamaktadır. Ortak alanda kişinin hem bir özerk birey olarak yaşam tarzının korunması hem de ortak bir yaşam içinde yaşamın nasıl korunacağı sorunu gündeme gelmektedir. Bu yönüyle de insanın yaşama biçimini koruması, geliştirmesi ve iyileştirmesi salt bir yaşam tarzı sorunu değildir. Kültürel, biyolojik, sosyal, ekonomik farklılıkların ve çeşitliliklerin korunması, iyileştirilmesi ve yenilenmesine ilişkin süreçlerin tanımlanması sorunudur. Bu anlamıyla kentsel kamusal alanın yani ortak yaşama alanlarının kullanılması, bir yanıyla mekânın organizasyonun sosyal, siyasal, kültürel süreçlerini, diğer yanıyla da yönetsel süreçleri kapsar.

İşte bu doğrultuda kent haklarının, hem kolektif tasarımın ortaklaştırılması anlamında kent hakkı, iyi yaşama hakkı ve geçim araçlarına ulaşma hakkına yönelik bir görünümü olduğunu da söylemek mümkündür. Ki bu yönüyle de ortaya çıkan bu toplumsal ilişki biçimleri içinde, klasik anlamıyla üçe ayrılan ve nispeten birbirinden yalıtılan hak kategorilerinin hiç de birbirinden bağımsız ve kopuk olmadığı görülmeye başlanır. Bu bağlamda, kırsalda yaşanan sorunlar ve kentte yaşanan sorunlar arasında paralellik olduğunu, bu iki mekânda da taleplerin ortaklaşmaya başladığını, yani kamusal alanın ortak alan olarak korunması, karar verme süreçlerinde birlikte hareket etme iradesinin geliştiğini belirtmek gerekir. Farklı toplumsal çıkar gruplarının (burada cinsiyet, etnik, kültürel farklılıklardan ve bedensel engellerden kaynaklanan farklılıkları ve eşitsizlikleri yaşayan çıkar gruplarından söz ediyoruz) temelde, kültürel ve biyolojik çeşitliliği nasıl koruyacakları ve kuracaklarına ilişkin bir irade zemini yaratmak istedikleri söylenebilir. Bu yönüyle de aslında bir tür, kıyı ve kenti kapsayan ve kent hakları temeline ortak yaşama beyannamesinin biçimlenmeye başladığı görülebilir. En nihayetinde, kent hakkı pratikleri içinde, tüm bu sosyal, ekonomik ve temel haklara yönelik arayışlar ve özgürlüklere ulaşmaya yönelik çabalar arasındaki geçişkenliği de gözleterek, kentli haklarının üç kavram ekseninde örülmeye başladığını belirtmek mümkündür. Bu kavramların hukuki güvenceye kavuştuğu ve hak kategorisi olarak tanındığı, hem yeni gelişen üçüncü kuşak anayasalarda, örneğin Bolivya Anayasası'nda, Latin Amerika ülkelerinde gelişen

anayasal hareketlerde, artık haklar temel hak ve özgürlükler, sosyal ve ekonomik haklar ve siyasal haklar olmak üzere üç farklı kategori üzerinden ayrıştırılmıyor. Bu haklar arasındaki geçişkenlik, bütünlüklü kabul edilerek bunların tamamı birinci kuşak hak muamelesi görüyor. Yani bireyin kendi yaşamını korumasıyla yaşam çevresini koruması arasında kategorik olarak bir öncelik sonralık hiyerarşisi kurmayan, bu hakların bir bütün olduğunu kabul eden bir yönetim algısı doğuyor. İnsanın barınma hakkıyla barınma hakkını çevreleyen canlı çevresini koruma hakkının bir bütün olduğu kabul ediliyor. Kişiyi evinden işine götürecek ulaşım aracıyla, ulaşımın nasıl organize edileceğine ilişkin tartışmalar birlikte yürütülüyor. Şehrin nasıl tasarlanacağı, estetik kaygılar, cinsiyet ve kültürel temelli eşitsizlikler uzmanların ve teknisyenlerin sorunu olarak görülmüyor. Bu hukuki güvence sisteminde, haklar arasındaki kategorik ayrımların ortadan kalkması fikri yavaş da olsa tüm dünya üzerinde yaygınlaşıyor. Bu düşünme biçimi anayasal metinler hâline de gelmeye başlıyor.

Kent haklarını tarihsel bağlamında düşündüğümüzde, kent hakkı, iyi yaşama hakkı ve geçim araçlarına ulaşım hakkı şeklinde unsurlarına temel olarak vurgu yapmak gerekir. En temelde **ortak kamusal alanların kurulması** ve yaşanan yerle ilgili birlikte **karar verebilme süreçlerinin ortaklaştırılması için kültürel çeşitliliğin ve biyolojik çeşitliliğin korunması** temeline bu hakların bir kesişim kümesine sahip olduğunu ve birlikte hareket edebilmenin mümkün olduğunu belirtebiliriz. Bu üç hak kategorisi temeline, kentte ve kırsalda aslında birbirinden farklı olduğunu düşündüğümüz farklı ezilen çıkar gruplarının ortak bir temelde bir araya gelebilecek bir söyleme, en azından bir analiz düzeyine, haklar bütününe ve kurucu zemine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Kentte yaşayanların ortak alanlarda birlikte, uyumlu, sürdürülebilir, ekolojik, dayanışmayı esas alan, karşılıklı yardımlaşma temeline, özel alanlarda ise huzur, güven, sağlık, maddi ve manevi bütünlük içerisinde, nitelikli bir konut, engelsiz bir yaşam, temiz bir doğa içinde iyi yaşamaya dair sosyal adalet, kültürel çeşitlilik, ekonomik çeşitlilik, siyasal katılım ve özgürlük temeline tüm hakları kent hakkı olarak tanımlayabiliriz.

Bununla bütünleşen bir hak da, iyi yaşama hakkı ve geçim araçlarına ulaşabilme hakkıdır. İyi yaşama hakkını da şu şekilde özetleyebiliriz: Gezegenin

ve yaşadığı kentin birer parçası olan tüm canlıların, yani sadece insanların değil, tüm canlıların nitelikli, temiz, güvenli suya havaya, toprağa, gıdaya, enerjiye engelsiz ulaşmaları bir haktır. Bu hakkın kullanılabilmesi için tüm canlıların kültürel ve biyolojik çeşitlilik koruma, geliştirme ve iyileştirme hakları vardır. Yani bu anlamıyla iyi yaşama hakları sadece kültürel çeşitliliğin korunmasını değil aynı zamanda biyolojik çeşitliliğin korunmasını da sağlamak zorundadır. **Yani bir şehirde yaşayan insanlar arasındaki eşitsizliği ve adaletsizliği asgariye indirecek koşulların sağlanması öncelikli olarak türdeşleşmeye ve benzeşmeye yönelik siyasal, ekonomik, sosyal tutum ve davranışlara karşı insanların yaşam alanlarını korumaya yönelik hakları sahiplenmesiyle mümkündür.**

Bunun sağlanabilmesi için de kültürel çeşitliliğin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, iyi yaşam hakkının ve kent hakkının sağlanabilmesi sadece klasik anlamda, klasik anayasal geleneklerde tanımlanan fırsat eşitliğiyle sağlanabilecek bir hak kategorisi olarak düşünülemez; aynı zamanda fırsat eşitliğine temel olan, geçim araçlarına ulaşabilme hakkının tanınması gerektiği vurgulanmalıdır. Yani insanların kendilerini gerçekleştirebilme, modern hayatın içinde yaşadıkları yabancılaşmayı aşma, eğitimin getirdiği ötekileştirme sorunlarına karşı kendilerini ifade edebilme, kendi içinde yer aldıkları topluluğun eşitlikçi bir temelde kurulabilmesini sağlama açısından sadece fırsat eşitliğine sahip olması, yani ortak bir masa etrafında söz araçlarına sahip olması değil, aynı zamanda bu söz araçlarını kullanabilmeye yönelik özgüven, saygı ve buna ilişkin kendisini maddi ve manevi geliştirme araçlarına da sahip olması gerekir. Bu anlamıyla kentlilerin yaşamlarını sürdürebilmesi için nitelikli, sağlıklı, güvenli bir işe, bu işle ilgili bilgilere, kenti kent yapan üretim faaliyeti için gerekli üretim araçlarına ulaşması ve karar alma süreçlerine, karar alma süreçlerine dair bilgiye engelsiz ortak olması geçim araçlarına ulaşmaya dair bir hak olarak görülebilir.

Kaynaklar

- Castells, M.** (2015) *Kent, Sınıf, İktidar*, İstanbul:Phoenix Yayınevi.
- Çoban, A.** (2013) *Sınıfsal Açından Ekolojik Mücadele, Demokrasinin Açmazları ve Komünizm, Yaşayan Marksizm, Yeni Seri*, 1: 243-82.
- Çoban, A.** (2015) *Türkiye'de Doğanın Neoliberalleştirilmesi ve Bu Sürece Karşı Mücadeleler (Fevzi Özlüer ve Sinan Erensü ile), Yerel Yönetimler Kent ve Ekoloji-Can Hamamcı'ya Armağan-* (Ed. Aykut Çoban), Ankara: İmge Yayınevi: 399-456.
- Dinç, G.** (2008) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Çevre ve İnsan, Birinci Baskı*, Ankara:Türkiye Barolar Birliği.

- Erensü,S., Turhan,E., Özlüer,M.F., Gündoğan, A.C.** (2016) *İsyanın Ve Umudun Dip Dalgası: Günümüz Türkiye'sinden Politik Ekoloji Tartışmaları*, İstanbul: Tekin Yayınları.
- Erensü,S., Turhan,E., Özlüer,M.F., Gündoğan, A.C.** (2016) *İsyanın Ve Umudun Dip Dalgası: Günümüz Türkiye'sinden Politik Ekoloji Tartışmaları*, İstanbul: Tekin Yayınları.
- Harvey, D.** (2006) *Toplumsal Adalet ve Şehir*, İstanbul:Metis Yayınları.
- Harvey, D.** (2013) *Asi Şehirler (Şehir Hakkından Kentsel Devrim Doğru)*, İstanbul:Metis Yayınları.
- Kıvılcım Akkoyunlu, E.** (2008) *Kent Hakkı Üzerine Düşünceler*, *Amme İdaresi Dergisi*, 41(4): 125-41.
- Lefebvre H.** (2014) *Kentsel Devrim*, İstanbul.:Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H.** (2014) *Mekânın Üretimi*, İstanbul.:Sel Yayıncılık.
- Özlüer, F.** (2010) *İçinde: Görünmez Elin Ekolojisi-Biyogüvenlik ve GDO*, Ankara: Ekoloji Kolektifi, Ziraat Mühendisleri Odası.
- Özlüer, F.** (2008) *Ekososyalist Bir Kır Kent Hareketine Doğru*, *Planlama Dergisi*.
- Özlüer, F.** (2014) *Olağanlaştırılmış Olağanüstü Halimiz*, *Evrensel*, 12 Ekim.
- Özlüer, F.** (2015) *Yeni Türkiye'nin Yeni Kentsel Düzeni*, *Kolektif Dergi*, 18: 5-16.
- Özlüer, F., Çoban., A.** (2016) *Doğa ve Kent Hakları İçin Siyasal Stratejiler*, Ankara: Ekoloji Kolektifi Derneği, Erişim Tarihi Erişim Tarihi 12 Mayıs 2017, <http://www.iklimadaleti.org/i/uload/doga-ve-kent-hakki-978-605-83799-7-8.pdf>.
- Şengül, T.** (2012), *Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi. İçinde, F. Alpkaya ve B. Duru, (ed.), 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*, Ankara: Phoenix yayınevi,: 353- 99.
- Şirin, T., Özlüer, I.Ö., Özlüer, M.F.** (2015) *Bolivya Anayasası: Hukuk, Demokrasi ve Özerklik*, Ankara: Phoneix Yayınevi.